

TARİHSEL BİLİNÇ AKTARIMI BAĞLAMINDA GÜLSEVİN KIRAL'IN ESERLERİ: İSTANBUL'U ÇALIYORLAR VE ÇALINAN KENT*

Yasin Mahmut YAKAR**

Geliş Tarihi: Şubat, 2016

Kabul Tarihi: Mart, 2016

Öz

Kültür, toplumların manevi anlamda sürekliliğini sağlamak açısından büyük önem taşır. Bu açıdan her millet sahip olduğu kültürü gelecek kuşaklara aktarmak ister. Maddi ve manevi olmak üzere iki boyutu olan kültürün bu unsurlarını korumak büyük ölçüde tarih bilincinin milleti oluşturan bireylere kazandırılmasıyla yapılabilir. Bu aktarımda ise çocuğun okuduğu kitaplar önemli bir noktada durmaktadır. Çocuklara yönelik kitaplar aracılığıyla bireylere erken yaşlardan itibaren tarih bilinci, kültürel mirası koruma ve bu mirasa sahip çıkma gibi olumlu iletiler aktarılabilir.

Çalışmada Gülsevin Kırıl'a ait *İstanbul'u Çalışıyorlar* ve *Çalınan Kent* isimli kitaplar incelenerek bu kitapların tarihsel bilinç aktarımı noktasında nerede durduğu saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılarak doküman analizi deseni kullanılmıştır. Gerekli fişlemeler yapılarak maddi kültür öğeleri sınıflandırılmış ve metinde nasıl konumlandırıldığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda Kırıl'ın kitaplarında tarih bilinci sağlayabilecek Süleymaniye Camisi, Galata Köprüsü, Anadolu Hisarı gibi pek çok maddi kültür unsuruna yer verdiği ve eserlerde didaktik bir üslup değil, edebiliği ön plana alan bir dil kullandığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk edebiyatı, tarihsel bilinç aktarımı, Gülsevin Kırıl, İstanbul'u Çalışıyorlar, Çalınan Kent.

GÜLSEVİN KIRAL'S WORKS IN CONTEXT OF TRANSMISSION OF HISTORICAL CONSCIOUSNESS: İSTANBUL'U ÇALIYORLAR AND ÇALINAN KENT

Abstract

Culture is of great importance in order to maintain continuity of spirituality of societies. For that reason, each nation would like to transmit its own culture to future generations. It is possible only through acquisition of historical consciousness by the youth that material and piritual aspects of culture are protected. In transmission of such values, the boks child reads are key players. From the early ages, such positive values as historical consciousness, protection of cultural heritage and maintenance of this heritage could be transmitted through the books for children.

In the study, we examined *İstanbul'u Çalışıyorlar* and *Çalınan Kent* by Gülsevin Kırıl and sought to reveal the capacity of these books in transmission of historical consciousness. Document analys is design, a qualitative research method, was used in the study. Concrete cultural

*Bu çalışma 23-24 Ekim 2015 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen 2. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan aynı adlı bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr.; Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Böl. ymyakar@erzincan.edu.tr.

elements were recorded and it was determined how they were placed in the texts. The results suggested that Kıral placed so many material cultural elements as Suleymaniya Mosque, Galata Bridge, Anatolian Fortress in her works and she used not a didactic style but poetic language.

Keywords: Children's literature, transmission of sense of history, Gülsevin Kıral, İstanbul'u Çalışıyorlar, Çalınan Kent.

Giriş

Türk Dil Kurumu (TDK, 2011: 1558) tarafından *tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin* olarak tanımlanan kültür, tanımdan da anlaşılacağı üzere maddi ve manevi unsurların birleşiminden oluşur. Kültürün maddi öğeleri bir toplumun belli bir dönemdeki uygulamaları (=teknolojik) ilerlemesini, üretim ve uygulamadaki deneyim, beceri ve yeteneğini yansıtır (Ozankaya, 1992: 218). Binalar, her türlü araç gereç, kıyafetler, günlük hayatta kullanılan eşyalar, ev, mimari, mekân vb. maddi kültüre örnek verilebilir. Manevi kültürse bir milleti diğer milletlerden ayırmaya yarayan, maddi kültür dışında kalan gelenek-görenek inançlar, düşünce biçimleri gibi unsurları ihtiva eder. Diğer bir ifadeyle manevi kültür, maddi kültürle etkileşim içinde biçimlenen düşünceler, değer ölçüleri, davranış kuralları, gelenek-görenekler, dinsel, siyasal, felsefi inançlardan oluşan uyumlu bütünlüğü oluşturur (Ozankaya, 1992: 219). Bu değerler başka kuşaklara, başka zamanlara aktarılmadığında "kültür" olma özelliği kazanamaz (Kolaç, 2009: 20).

Kültürün iki bileşeninden birisi olan maddi kültürün en önemli unsuru ise geçmişten günümüze bir tarihi miras olarak varlığını koruyan mimari eserlerdir. İnsanın yaşadığı mekânlara ve bu mekânlardaki mimari eserlerle olan ilişkisi, insan üzerinde sanılanın ötesinde bir etkiye sahiptir. Çünkü mekân, insan için, onu çevreleyen nesnel bir ortam olmanın ötesinde, duygusal bağlarla anlamlandırdığı, varoluşunu bütünleştirdiği yaşamsal bir unsurdur. Kök salmak, aidiyet hissetmek gibi mekân ve insan ilişkisini imleyen fiiller ise mekânı, kimlik meselesinin de temelini oturtur (Sivri ve Kuşça, 2015: 10-11). Bu çerçevede, bireyin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi, onun tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve orada kurduğu kendilik bilinci ile hem uzamsal boyutta dünya ile hem de zamansal boyutta toplumsal geçmişle bağlantıya geçmesiyle gerçekleşebilir (Korkmaz, 2014: 31). Bu bağlamda mekânın bireysel ve toplumsal gelişimin ve 'yeni'lenmenin dönüştürücü değeri ve bireyin kaotik boşluklarda yitip gitmesini engelleyen bir kurtarıcı konumuna geleceği tespiti yapılabilir (Eliuz, 2012: 332).

Gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda geçmişle bağlantılı mekânlar sadece geometricinin ölçümüne ve düşüncesine açık yerler olarak değerlendirilemez. Çünkü içinde

yaşanılan mekânları yalnızca olgusallığıyla değil, imgelemin bütün kayırcılıklarıyla yaşanmış mekânlar olarak düşünmek gerekir (Bachelard, 1996: 26). Connerton'a (1999: 9) göre birey şimdiki zamanı, çeşitli geçmiş yaşantılarından hangisiyle bağlantısını kurabilirse ona göre yaşar. Yani bireyi ister bireysel isterse toplumsal anlamda olsun geçmiş yaşantılarından bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Bireyin geçmişten kopuşu, onun varsayımlarına ve davranışlarına rehberlik edebilecek olan gelenek ile bağlarının kopmasına neden olarak geçmişle aranımın daha da açılmasına yol açar. Bu bağlamda toplumsal ve bireysel açıdan kimlik inşasında önemli etkisi olan tarihsel mekânların kolektif geçmişin tespit edilebilmesi açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır (Connerton, 1999: 9).

“Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir. Bunlar, ister Roma siperleri içinde gömülü kemikler, ister bir Norman kulesinin tek kalıntısı olan bir taş yığını, ister bir Yunan yazıtında bulunup da kullanılışı ya da biçimiyle bir göreneği açığa vuran bir sözcük olsun; isterse bir sahnenin tanıklarınca yazılmış anlatısı biçiminde bulunsun, aslında tarihinin değindiği izlerdir; yani bunlar, kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir işaretleridir.” (Connerton, 1999: 25).

Hem bireysel hem de toplumsal açıdan büyük önem taşıyan mekânlar, eğer vatan olma konumuna gelmişse taşıdığı önem ve bu mekânlara olan aidiyet duyguları daha da artar. Demir'e (2007: 201) göre coğrafya yani mekân zamanla da bağlantılı olarak vatana dönüşür ve milli kimliğin yapıtaşlarından biri olur. Eliuz da bu görüşü destekleyerek fiziki niteliklerin aşıldığı iç dinamikleri ile bireylerin milletleşmesini sağlayan ve kendiliğini sürekli kılan vatani kolektif ruhun sindiği, içselleştiği bir değer olarak kabul eder. Bu bağlamda bireysel ve toplumsal kimliğin kazanılmasında da etkin bir rol üstlendiğini ileri sürer (2012: 334).

Maddi ve manevi bileşenleriyle oluşan kültürel miras, ancak tarih bilincinin oluşturulmasıyla nesilden nesile aktarılabilir. Bu tarih bilincinin oluşturulmasında toplumların ve bireylerin hafızalarında geçmişini temsil eden tarihsel nitelikli mekân ve yapılar büyük önem taşırlar. Tarihsel bilincin oluşabilmesi ancak tarihsel nitelikli yapıların gelecek kuşaklara nitelikleri bozulmadan aktarılmasıyla mümkün olabilir. Bu aktarım sadece tarih kitaplarıyla değil, edebî eserlere başvurularak da yapılabilir. Bu noktada çocuk edebiyatının tarihsel bilincin gelecek kuşaklara aktarımı açısından önem taşıdığı tespiti rahatlıkla yapılabilir. Çünkü çocuklar için hazırlanmış ve içeriğinde tarihsel bilinç kazandırılmasına ilişkin iletiler bulunan kitaplar çocuğa okulda, evde, tatilde ve hatta yolculukta eşlik edebilir, ödünç alınıp-verilebilir, defalarca

okunabilir bir bilinçlendirme aracıdır (Kökten Ersoy, 2000: 393). Her ne kadar öncelikli amacı çocuğu eğitmek ve ona bilgi vermek olmasa da kültürel mirasın çocuk edebiyatı ürünlerine yansımaları istenen bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple yapılan çalışmada kültürel mirasın aktarımı ve tarih bilincinin oluşturulması noktasında Gülsevin Kırıl'ın *İstanbul'u Çalıyorlar* ve *Çalınan Kent* isimli çocuk romanları incelenmiştir. Çalışma yapılırken inceleme alanı maddi kültür öğeleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu durumun nedeni hangi medeniyet dairesine ait olursa olsun geçmişten gelen mimari öğelerin korunmasının hem yetişkinler hem de çocuklar açısından elzem olduğu düşüncesidir.

İlgili alanyazına bu bakış açısıyla yaklaşıldığında tarihsel bilinç aktarımı konusunda Gülsevin Kırıl'ın eserleriyle ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, tarih bilinci, maddi kültür öğeleri ve mekân kavramlarının ele alındığı farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların var olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki olan Kökten Ersoy'un (2000: 387) "*Kültür Varlıklarının Korunması: Çocuk Kitapları Açısından Bir Bakış*" isimli çalışmasında, koruma bilincinin aileden başlayarak, okul, toplum, kitaplar ve çeşitli iletişim araçları vasıtasıyla olması gerektiği konusunda kuramsal bir çerçeve çizilmiştir. Mekân, gelenek ve öteki kavramlarının kitaplardaki yansımalarını inceleyen Hoşcan Bilge (2011: 387) ise, "*Nuran Turan'ın Kitaplarında Mekân, Gelenek ve Öteki Kavramları Arasında İlişkilendirme*" başlıklı yazısında mekânın, yaşayış ve gelenek özelliklerini yansıttığı; mekânın, incelenen metinde konumlanması ile öteki kavramının mekân algısı üzerinden verildiği saptamalarında bulunmuştur. Konuya geleneksel metinlerin penceresinden bakılan "*Dede Korkut Hikâyeleri ve Âşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri*" isimli çalışmada Sarıtaş (2008: 90), 4 ana başlık altında (1. Ev, mimari ve mekânlarla ilgili maddi kültür ürünleri 2. Günlük hayatta kullanılan eşya ile ilgili maddi kültür ürünleri 3. Savaş aletleri ile ilgili maddi kültür ürünleri 4. Giyim- kuşam ile ilgili maddi kültür ürünleri) maddi kültür sınıflandırması yaparak, bulunan öğelerin Türklerin yaşayış biçimleri yanında, birbirleriyle ilişkileri ve dünya görüşleri hakkında da bilgi verdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu konuda yapılan bir diğer çalışma Sarıkaya'ya (2010: 51) ait olan "*Türk Çocuk Dergilerinde Tarih 1918- 1932*"dir. 1918 ve 1932 yılları arasında yer alan süreli çocuk yayınların içerik analizlerinin yapıldığı çalışmada daha çok yakın ve güncel tarihe yer verildiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca dergilere yansıyan tarih anlayışı irdelenmiş ve tarih bilinciyle öncelikle ulus-devlet fikrinin kökleşmesi ve Türklük oluşumunun önemli görülmesi ekseninde ürünler ortaya konulduğu saptanmıştır.

Alanyazında yapılan inceleme sonucunda tarih bilinci aktarımı konusunda kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında tarihsel niteliği olan mimari yapıların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bağlamında yeterli çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu amaçla

çalışmada Gülsevin Kırıl'ın eserlerinde tarihsel bilinç aktarımının yapılmak istenip istenmediği ve yapıldıysa hangi araçların kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın Deseni

Çalışmada doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi, diğer araştırma metotlarına göre daha az zaman alması, daha az maliyetli olması ve detaylı incelemelere fırsat vermesi yönüyle işlevseldir (Bowen 2009: 27). Doküman incelenmesinin tercih edilmesinin sebebi, çalışma yapılacak eserlerin veri sağlamada temel kaynak olmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bunun nedeni amaçlı örneklemin derinlemesine anlama üzerine yaptığı vurgudur (Patton, 2014: 46). Çalışmada buna uygun biçimde tarihsel bilinç aktarımı bağlamında kullanılacak eserler belirlenmiş, bu eserler ilgili alan uzmanlarınca değerlendirilmiş, sonuçta “Ömer Hepçözer Dedektiflik Bürosu” serisi adı altında yer alan ve 2010 yılında yayımlanan “İstanbul’u Çalıyorlar” ile 2014’te basılan “Çalınan Kent” isimli eserler çalışma grubu olarak belirlenmiştir. *İstanbul’u Çalıyorlar*, 9-12 yaş grubuna yönelik kaleme alınan bir serüven romanıdır. Eser, 152 sayfadır. Kitapta İstanbul’daki tarihsel mekânların organize suç örgütü tarafından yurt dışına kaçırılması ve ardından kitabın ana kahramanları Dedektif Ömer Hepçözer ve yardımcısı Mustafa’nın bu eserleri bularak yurda getirmeleri konu edilmektedir. *Çalınan Kent* isimli eser ise 168 sayfadan oluşmaktadır. 9-12 yaş grubuna hitap eden eser, *İstanbul’u Çalıyorlar* adlı kitabın devamı niteliğindedir. Eserde kahramanlar dedektif Ömer Hepçözer ve yardımcısı Mustafa’nın İstanbul’un çalınarak yurt dışına götürülen tarihi eserlerini bularak Türkiye’ye geri getirmeleri anlatılmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veriler toplanırken öncelikle kuramsal çerçeveyi oluşturmak amacıyla konu hakkındaki akademik yayınlar taranmıştır. Ardından çalışmaya konu olan eserler, araştırmacı ve bir alan uzmanı tarafından herhangi bir kayıt tutulmadan birkaç kez okunmuştur. Daha sonra eserler çalışmanın amacı da göz önünde bulundurularak araştırmacı, bir alan uzmanı ve nitel araştırma uzmanı tarafından okunarak fişlenmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler öncelikle betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, daha önceden belirlenen temalara göre verilerin özetlenip yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Bu bağlamda tarihsel niteliği bulunan mimari eserler tema olarak alınmış, bu noktada tespitler yapılmıştır. Sonrasında ise bu tespitler ışığında veriler içerik analizi ile derinleştirilmiş, Yıldırım ve Şimşek'in (2011: 227) ifadesiyle betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar içerik analizi ile keşfedilerek kategorilendirilmiştir. Bu kategoriler, "haklarında ayrıntılı bilgi verilen tarihî yapılar, İstanbul'un tarihiyle ilgili arkeolojik kazılar ve sadece isimleri geçen eser, semt ve ülkeler" olarak belirlenmiştir. Çalışmada bu işlemler yapılırken kodlamalar arasında tutarlılığı sağlamak ve araştırmanın güvenilirliğini düşürmemek için araştırmacılar tarafından yapılan kodlamaların tutarlılığı Miles ve Huberman'ın (1994) [Güvenirlik = Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] formülüyle kontrol edilmiştir. Hesaplama sonucunda kodlamaların tutarlılığının .89 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın geçerliliğine ilişkin birtakım önlemler almak adına araştırmacı, bir alan uzmanı ve nitel araştırma uzmanının eşzamanlı olarak yapmış oldukları kodlamalar arasındaki tutarlılığın da .80 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç da kodlamaların güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Zira Miles ve Huberman'ın (1994) formülüne göre kodlamaların güvenilir olması .70 üzerinde bir sonuç ile mümkündür.

Daha sonra çalışmada yapılacak göndermelerde kolaylık sağlayabilmesi için yazarın *İstanbul'u Çalıyorlar* isimli eserine "İÇ", *Çalınan Kent* adlı eserine ise "ÇK" kısaltmaları verilmiştir. Ayrıca parantez içinde yazılan bu kısaltmalara ek olarak, alıntının yapıldığı sayfa numarası da gösterilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

İstanbul'u Çalıyorlar ve *Çalınan Kent* isimli eserlerde kahramanlar Ömer Hepçözer ve yardımcısı Mustafa'nın İstanbul'dan çalınan tarihî eserleri uluslararası kaçakçılık yapan hırsızlarla mücadele ederek bulmaları ve tekrar yurda getirmeleri anlatılır. Romanlarda ana mekân İstanbul'dur. Özellikle şehrin tarihî mekânları ile ilgili pek çok bilgi romanların kurgusunda yer alır.

Tablo 1: Haklarında Ayrıntılı Bilgi Verilen Tarihî Yapılar

Galata Köprüsü
Yerebatan Sarnıcı
Süleymaniye Camisi
Süleymaniye Kütüphanesi
Galata Kulesi
Rumelihisarı
Dikilitaş

Tablo 1’de haklarında ayrıntılı bilgi verilen, yapılış öykülerinin anlatıldığı tarihî yapılar görülmektedir. Bunlardan ilki tarihî *Galata Köprüsü*’dür. Köprü, üzerindeki süslemeleri ve balık tutan insanlarla günlük yaşam içindeki rolüyle kitapta yerini almıştır. Ancak bu yapılırken “*Köprünün orta yerinde, iki yanda da, kale kapısına benzetilmiş, çirkin kapılar vardı. Bunların yanındaki merdivenlerden, köprünün altına iniliyordu.*” ifadeleri kullanılarak köprü mimarisine sonradan yapılan eklemelerle ilgili olumsuzluklar da aktarılmıştır (İÇ, 26). Kitapta hırsızlar tarafından çalınan köprünün yerinde olmaması ve bunun günlük hayattaki yansıması şu şekilde geçer: “*Altıgen süslemeli korkuluklar, köprü altındaki balıkçı lokantaları, lokantalarda günün telaşından uzak, keyifle yemek yiyenler, köprü üstünde balık tutanlar, martılar, arabalar, yayalar olmayınca, Haliç’e öksüzlük çökmüş gibiydi.*” (İÇ, 111). *İstanbul’u Çalıyorlar* adlı eserde *Galata Köprüsü*’nün resmine de yer verilmiştir (İÇ, 27).

İstanbul’un görkemli tarihî yapılarından biri olan *Yerebatan Sarnıcı* ile ilgili bilgilere özellikle kahramanlar müzede gezerken kullandıkları kulaklıklardan alınan bilgiler sayesinde ulaşılabilir. Sarnıcın ne olduğu ve ne işe yaradığı Ömer Hepçözer tarafından Mustafa’ya açıklanır ve bu açıklamadan sonra sarnıcın nasıl inşa edildiği anlatılır: “*Buraya su, Bozdoğan ve Mağlova Sukemerleri’yle getirilmiştir*” (İÇ, 32). Ayrıca sarnıcın ne zaman yapıldığı da “*Oooo, dedi Ömer Abi, burası Doğu Roma İmparatorluğu döneminde yapılmış. Ta 532 yılında. Hesapla bakalım kaç yıl olmuş?*” (İÇ, 33) cümleleriyle aktarılır. Yapılış tarihinden sonra sarnıca ait özellikler, sarnıcın içinde çok sayıda sütun olması, sütunların çoğunun silindirik biçimde bazılarının köşeli olması, her bir sütunun başka yerden getirilmiş olması gibi ifadelerle dikkat çeker (İÇ, 33). Sarnıç içinde yer alan *Gözyaşı Sütunu* ya da *Ağlayan Sütun* olarak bilinen sütunlara ait sütundaki gözyaşlarının vaktiyle kentin o bölgesindeki bir kilisenin inşası sırasında ölen kölelerin gözyaşları olduğuna dair söylenti de okurun dikkatine sunulur (İÇ, 33). Sarnıcın kuzeybatı köşesinde sütunun altında kaide olarak yer alan Medusa Başlı ile ilgili efsanenin tamamını da tur sırasında kullanılan kulaklıklardan öğrenmek mümkündür. Ayrıca bunları destekleyecek bir de resmin olması (İÇ, 36) anlatılanların daha kolay öğrenilmesine yardımcı olmaktadır. Kitabın dokusuna ve kurgusuna yerleştirilerek yapılan anlatımlar sayesinde çocukların tanıma fırsatı bulduğu İstanbul’un en büyük kapalı sarnıcı olma özelliği yanında çeşitli etkinliklerde de ismi geçen *Yerebatan Sarnıcı*, hem İstanbul’un kentsel değerine yapılan vurgular, hem de kültür ve tarih aktarımı açısından dikkat çekicidir.

Klasik Osmanlı mimarisi tarzında yapılan, hem tarihsel açıdan önem taşıyan hem de İstanbul’un sembollerinden biri olan *Süleymaniye Cami*, hakkında verilen bilgilerle kitapta ayrıntılı olarak yer alan mekânlardan bir diğeridir: “*Süleymaniye Camisi, büyük bir külliye ana parçası olduğu için çok önemliymiş.*” (İÇ, 41). Tıpkı sarnıçta olduğu gibi külliye

sözcüğünün anlamı ve ne amaçla inşa edildiği de Ömer Hepçözer tarafından Mustafa'ya açıklanır: “*Caminin çevresinde, hastane, okul aşevi gibi, toplum hayatı için pek çok yapı daha var, biz bu yapı grubuna ‘külliye’ diyoruz, onlar ‘kompleks’...*” Cami yapımı sırasında Kanuni Sultan Süleyman ve İran şahının aralarında geçenlere ilişkin söylentiye de yer verilir. Bu söylentiye göre Mimar Sinan caminin temelini attıktan sonra zeminin oturması için üç yıl beklemiş. İran şahı gecikmenin nedenini Osmanlı'nın yoksulluğuna bağlamış ve caminin yapımında kullanılmak üzere bir sandık mücevher göndermiş. Sultan Süleyman buna çok kızmış, gönderilen mücevherleri de caminin harcına attırmış. (İÇ, 49-50). Caminin kendine has akustik özelliği; Mimar Sinan'ın caminin kubbesine tam iki yüz kırk tane küp yerleştirdiği, aşağıdan bakınca görünmeyen ve ağzı son derece dar olan bu küpler sayesinde en ufak bir sesin bile caminin tümünden duyulabildiği ve böylece imamın sözlerinin, dualarının herkes rahatlıkla dinlenebildiği gibi ifadelerle anlatılır (İÇ, 50-51). Caminin yapımıyla ilgili özelliklerinin yanında bahçesi ve etrafındaki yapıların da tasvir edildiği görülmektedir. Bu yapıları görmeyen çocuklar için kitap, aynı zamanda bir rehber durumundadır: “*Ana kapıdan çıktık. Yüksek ağaçlar tüm bahçeyi kaplamıştı, hoş bir serinlik veriyorlardı.(...) Solda, Kanuni Sultan Süleyman ile karısı Hürrem Sultan'ın türbelerine giden bir yol vardı. Bir sürü mezar taşı gördük. Mermerlerin üstü, eski Türkçe yazılar ve güzel desenlerle bezeliydi. Hepsi birbirinden farklıydı, herhalde bunlar da değişik şeyleri simgeliyordu.*” (İÇ, 51). Dedektif yardımcısı Mustafa'nın internetten yaptığı araştırmalardan öğrenilen bilgiler çocukların merak ve araştırma duygusuna cevap vermede; tarih bilinci yaratmada ve geçmişle günümüz arasında bağ kurmada yardımcı olabilir: “*Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yılları arasında yapılmıştır. Yapımına 60 yaşında başladığı ve “kalfalık yaptım” dediği Süleymaniye Camisi, Mimarbaşı Sinan'ın, Edirne'deki Selimiye Camisi'nden sonra ikinci önemli eseridir.*” (İÇ, 82). Bu çerçevede mimari yapıda bulunan minarelerin şerefe sayısına ait ayrıntıları dahi görmek mümkündür: “*Mimar Sinan, camiye yerleştirdiği minarelerin sayısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın, İstanbul'un fethinden sonraki 4., minarelerdeki şerefe sayısı da 10. Osmanlı padişahı olduğunu belirtmek istemiştir.*” (İÇ, 83). Bu bölümde Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan el yazması eserlerin varlığı ve yüz on yedi parça eserin yurt dışına kaçırılması da anlatılır (İÇ, 64). Tarih bilinci kazanma aynı zamanda “koruma” güdüsünü de beraberinde getirir. Tarihî eser kaçakçılığına da değinilen bu bölümü okuyan çocuklarda bu yönde bir farkındalık gelişebileceği söylenebilir.

Osmanlılar döneminde zindan ve gözlemevi olarak kullanılan *Galata Kulesi* Hezarfen Ahmet Çelebi ile birlikte eserde yerini alır. Kitapta kullanılan resimlerden biri de kuleye aittir (İÇ, 108). *Galata Kulesi* şu cümlelerle tasvir edilir: “*...Galata Kulesi bütün görkemiyle önümüze çıktı. Taştan heybetli bir silindir! Ta tepelerde, çepeçevre çok büyük pencereleri*

vardı.(...) Üstünde bir sıra daha pencere ve pencereleri çevreleyen bir balkon, tepesindeyse ters dönmüş dondurma külahı gibi kocaman bir çatı...” (İÇ, 107). Kulenin çatısının dondurma külahına benzetilmesi, çocuğun hayal dünyasına uygun bir bakış açısıyla yaklaşıldığını gösterir. Ahmet Çelebi'nin lakabının hangi anlama geldiği ve *Galata Kulesi*'nden yaptığı uçuşun ayrıntıları da Ahmet Çelebi'nin eski bir Türk bilgini olduğu ve geniş bilgisinden dolayı 'bin fenli' anlamına gelen Hezarfen lakabını aldığı ifadeleriyle aktarılır (İÇ, 105). Yazar ardından Hezarfen'le ilgili bilgi verir: “1600'lerin başında Hezarfen Ahmet Çelebi, Galata Kulesi'nden uçmuş.” (İÇ, 105). Ardından Hezarfen Ahmet Çelebi'nin *Galata Kulesi*'nden yaptığı uçuş da eserde yerini alır: “Hezarfen, kuşların uçuşunu uzun uzun incelemiş, kanatlarına bakmış, nasıl uçtuklarını anlamaya çalışmış. Sonra kuş kanatlarına benzer kocaman kanatlar yapmış ve bugünkü Okmeydanı'nın orada uçmayı denemiş. Ve bir gün, lodoslu bir havada bu kanatları takip Galata Kulesi'nden bırakmış kendini boşluğa.(...) Boğaz'ı geçmiş ve üç kilometre ötede Üsküdar'ın tepesine, Doğancılar'a inmiş.” (İÇ, 105-106).

Klasik Türk kale mimarisinin örneklerinden biri olan ve günümüzde pek çok organizasyona ev sahipliği yaparak, geçmişle geleceği birleştiren bir mekân olarak kitapta yer alan bir diğer önemli tarihî yapı ise *Rumeli Hisarı*'dır: “*Rumeli Hisarı'nın önünde de bolca lale vardı.*” (ÇK, 15). *Sanki tarih birden karşımıza dikiliyor* isimli bölümde *Rumeli Hisarı*'nı gezmeye giden kahraman Mustafa'nın gözlemleriyle hisarla tanışılır: “*Kapıdaki görevliden biletlerimizi alarak Rumeli Hisarı'ndan içeriye girdik. İlkbahar burada da tüm coşkusuyla kendini gösteriyor, menekşeler erguvanlar bir renk cümbüşü yaratıyordu. Az ilerideki birkaç basamaklı merdiveni tırmandık ve küçük bir kuleye vardık.*” (ÇK, 20). Hisar, ayrıntılı mekân betimlemelerinden ziyade İstanbul'un fethinde oynadığı rolle yansıtılmıştır. Aynı zamanda fethi gerçekleştiren Fatih Sultan Mehmet ile ilgili bilgileri bulmak da mümkündür. “*Fatih... yani II. Mehmet üzerine bir oyun. Kurguyu çocukluğundan başlatacağım. On iki yaşında padişah olan, on dört yaşında tahtı gene babası II. Murat'a devretmek zorunda kalan bir çocuk. Yeniden tahta çıktığındaysa dünyaya hükmedecek bir imparatorluk kurmak için, Bizans'ın fethinin gerekli olduğunu kavramış, atak ve zeki bir kumandan.*” (ÇK, 22).

Eserde fetih sırasında yapılan çalışmalar ve inşa edilen yapılar da şu ifadelerle takip edilir: “*İstanbul'un fethinde Rumeli Hisarı'nın önemi çok büyük. Hisar inşa edilince, İstanbul'a gelebilecek yardımların yolu kesildi. Yoksa bu şehir daha önce de pek çok kez fethedilmeye çalışılmıştı.*” (ÇK, 24). Hisarın yapısıyla ilgili bilgiler de yine eserde yer bulur: “*Önce girişin solundaki burcun içine baktık. Kapısında Halil Paşa Kulesi / Bayrak Kulesi yazıyordu. Hangi Halil Paşa bu? diye sordum Tuna Abla'ya. (...) II. Murat'ı tahta geri dönmeye ikna eden paşa mı? Gülümsedi, Evet Çandarlı Halil İbrahim Paşa, diyerek onayladı beni. Daha sonra Fatih'in*

sadrazamlığını da yaptı” (ÇK, 26). Bu cümlelerle yazar, çocukların eğitim hayatlarında edinecekleri bilgileri öğretici bir üslup kullanarak değil, olay akışı içinde aktarmayı hedeflemiştir.

Pek çok kültürün izlerine rastlanılan İstanbul’da Mısır medeniyetinden Bizans’a oradan Osmanlı Devleti’ne ve nihayetinde günümüze ulaşan bir diğer tarihî eser *Dikilitaş*’tır. Tarih bilinci oluşturulurken kültürler arası etkileşimin önemi de yadsınmaz. Bu etkileşimi yansıtan *Dikilitaş*’tan uzun uzadıya bahsedilmese de tarihi hakkında bilgi verilmiştir: “*Konstantin, Roma İmparatorluğu’nun başkentini İstanbul’a taşıyınca, yeni şehrini güzelleştirmek için dünyanın her yanındaki görkemli anıtları, heykelleri, sanat eserlerini buraya taşımak istemiş. Bu yüzden Eski Mısır ülkesinden de hediye istemiş, Dikilitaş’ın buraya nasıl ve ne zaman getirildiği bilinmiyor. Ama uzun zaman Kadırga Limanı’nda kalmış. Taşı diktiren I. Theodosius.*” (ÇK, 75). Yazar böylece bir toplumun sadece kendisinin yarattığı maddi kültürel varlıkları değil, farklı milletlerden alınan kültürel varlıkları da aynı ölçüde koruması gerektiği mesajını verir. Böylece tarihi sadece millet bazında değil kültürler arası ve insani boyutuyla da değerlendirme açısı kazandırabilir. Theodosius, aynı zamanda *Yenikapı kazılarında* da bulunan limanın ismidir. O devre ait birbirleriyle ilgili eserler böylece bir arada kitapta yer almış olur.

Tablo 2: İstanbul’un Tarihiyle İlgili Arkeolojik Kazılar

Yenikapı Kazıları
Pendik Kazıları
Yarımburgaz Mağarası Kazıları

Tablo 2’de yer alan ve İstanbul’un tarihinin 8500 yıl önceye dayandığını ortaya çıkaran (Asal, 2010: 4), bu açıdan da büyük önem taşıyan *Yenikapı kazıları* yazarın üzerinde özellikle durduğu çalışmalar arasındadır. O bölgede yaşayan kültürlerin izlerini taşıyan buluntular kentin eski kültürlerle bağlantısını anlamada yerel ve evrensel boyutta bir farkındalık yaratmaktadır: “*Burası kazılmaya başlandığında bu kadar zengin bir dokuyla karşılaşacağımızı kimse tahmin etmiyordu. Şimdiye kadar yaklaşık bir milyon kasa dolusu buluntu çıktı, otuz beş bin de sergilenebilecek durumda eser.*” (ÇK, 73). Çocukların ilgisini çeken serüven duygusuyla birlikte harmanlanarak verilen bu bilgiler çocukların geçmiş ve günümüz arasında bir bağ kurmasını sağlamaktadır: “*Buluntulara karbon testi yapılıyor, hangi döneme ait olduğu böylelikle anlaşılıyor. Deniz seviyesinin bir metre altına kadar uzanan tabakada bulunanlar, on dokuzuncu yüzyıla ait küçük atölyeler ve işlikler. Yani Osmanlı’nın geç dönemi. Bir metrenin altında kalan halat kalıntularına rastlanınca kazı genişletildi ve Doğu Roma İmparatorluğu’na ait buluntular ortaya çıktı. Bulunanlardan buranın Theodosius Limanı olduğu anlaşıldı. Theodosius adına bir liman olduğu biliniyordu, ancak şimdiye kadar yeri saptanamıyordu.*”

(ÇK, 73-74). Erken Bizans Dönemi'ne ait liman İstanbul'un kültürlerarası ve tarihsel önemini gözler önüne sererken, bulunan batıkların bir ilk olması da kitapta şu ifadelerle yer alır: *"Konumuza gelirse burda öyle şeyler bulundu ki, dünyada eşi benzeri yok. Düşünün; dördüncü ve beşinci yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar tarihlendirilen tam otuz yedi Bizans gemisi bulundu! Bu, dünyadaki en büyük ortaçağ batık koleksiyonu. Üstelik, bunlardan altısı kürekle çekilen donanma gemileri. Bugüne değin hiçbir yerde kürekleli kadirge bulunamamıştı."* (ÇK, 75-76). Kazılarda bir hayli dikkat çeken sekiz bin yıllık iskelet ve ilk günkü gibi korunmuş ayak izlerinden ayrıntılı şekilde bahsedilmiştir. Tarih bilinci oluşturmanın bir ayağını da çevrede bulunan kültür varlıklarının korunması oluşturmaktadır. İşte bu bağlamda "koruma" ile ilgili zorlukların giderilmesi amacıyla "bireylerin eğitimi"ne yapılacak her yatırımın, çevresinde, içinde, ya da üzerinde yaşadıkları "geçmiş ve kalıntılar" hakkında aydınlatılmaları ve "koruma" konusunda kendilerine düşen sorumluluğun belirtilmesi ile orantılı sonuç vereceği de açıktır (Kökten Ersoy, 2000: 389). Özellikle, bulunan tarihî kalıntıların nasıl korunduğu hakkında verilen bilgiler, tarih bilincinin yaratılması sürecinde bir adım olan koruma duygusuna da değinildiğini göstermektedir. Konservasyon çalışmaları ile ilgili verilen bilgilerle bu alanda farkındalık yaratılarak, kuşaktan kuşağa korunarak aktarılan kültür varlıklarının, bir miras oluşturduğu bilinci yaratılmak istenmektedir: *"Biliyorsun, havuzlardaki durgun suda kolaylıkla bakteri, mantar, kurtçuk üriyor. Bunlar da bizim bin bir emekle çıkardığımız ahşap buluntuları yiyorlar. Bunu önlemek için ya çok güçlü kimyasallar ya da bunları yiyecek başka bir canlı bulman gerek. Bir yıldır Japon balıkları kullanıyoruz, çok iyi verim aldık."* (ÇK, 77). Yenikapı kazıları haricinde Pendik kazılarının (ÇK, 69) ve Yarımburgaz Mağarası kazılarının (ÇK, 83) da isimleri geçmekte, yazar böylece İstanbul'un tarihinin ne kadar eski olduğunu ve bu tarihe ait yapıların özenle korunması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır.

Tablo 3: Sadece İsimleri Geçen Eser, Semt ve Ülkeler

Yurt İçi	Yurt Dışı
Bakırcılar Çarşısı	Belçika
Mısır Çarşısı	Rusya
Sultanahmet Cami	Moğolistan
Yeni Cami	Ermenistan
Ayasofya	Hindistan
Sultanahmet Meydanı	Çin
Topkapı Sarayı	Çin Seddi
Kapalıçarşı	Tac Mahal
Taksim Meydanı	Agra
İstiklal Caddesi	Zincirli Köprü
Mimar Sinan Üniversitesi	Gobi Çölü
Karaköy	Gent
Kabataş	Pekin
Kadıköy	

Tablo 3'te haklarında ayrıntılı bilgi verilmeyen, sadece isim olarak geçen eser, semt, ülke ve şehir isimleri yer almaktadır. Bunlardan İstanbul'da bulunan mekân isimleri; *İstiklal Caddesi* (İÇ, 23), *Taksim Meydanı* (İÇ, 23), *Kabataş* (İÇ, 24), *Karaköy* (İÇ, 26), *Mimar Sinan Üniversitesi* (İÇ, 26), *Mısır Çarşısı* (İÇ, 28), *Yeni Cami* (İÇ,28), *Sultanahmet Cami* (İÇ, 29), *Ayasofya* (İÇ, 29), *Topkapı Sarayı* (İÇ, 29), *Kadıköy* (İÇ, 29), *Sultanahmet Meydanı* (İÇ, 31), *Kapalıçarşı* (İÇ, 41), *Bakırcılar Çarşısı* (İÇ, 41) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Türkiye dışındaki bazı ülke, şehir ve eser isimlerine de yer verilmiştir. Bunlar arasında *Belçika* (İÇ, 76), *Rusya* (İÇ, 88), *Moğolistan* (ÇK, 127), *Ermenistan* (İÇ, 88), *Hindistan* (İÇ, 89), *Gent* (İÇ, 76), *Pekin* (ÇK, 124), *Tac Mahal* (İÇ, 121), *Agra* (İÇ, 122), *Gobi Çölü* (ÇK, 12), *Zincirli Köprü* (ÇK, 147) sayılabilir.

Sonuç

İstanbul'u Çalıyorlar ve *Çalınan Kent* isimli eserlerde öne çıkarılan mekânların çoğunun ortak yönü İstanbul'da yer almalarıdır. Pek çok farklı kültüre başkentlik yapmış ve günümüzde de önemini sürdüren kentin, geçmişten bugüne Yunan, Bizans ve Türk kültürünün katmanlar oluşturarak yayıldığı bir merkez olması bunda etken olabilir. Bunun yanında anlatılan eserlerle, yurt dışında bulunan benzer tarihî eserler/mekânlar arasında bağlantılar kurulmuştur. Bu bağlantı tarihi eser kaçakçılarının İstanbul'dan çaldıkları eserleri yurt dışına çıkarmalarıyla sağlanmıştır. Örneğin Galata Köprüsü ve Yerebatan Sarayı Venedik'e; Süleymaniye Cami Hindistan'da Tac Mahal'e; Rumeli Hisarı ve Yenikapı kazılarında çıkarılan insan iskeleti Çin'de Çin Seddi'ne saklanmıştır. Mimari açıdan benzerlik ve saklamaya uygunluk açısından böyle bir yol izlendiği söylenebilir. Bu çerçevede tarihsel bilinç oluşturulmaya çalışılırken yerelden evrensele uzanan bir anlayışın gözetildiği görülmektedir.

Tarih, aynı zamanda geçmişi günümüze ve geleceğe bağlayan bir köprü gibidir. Yazar kullandığı mekânlarla günümüz dünyasıyla geçmiş arasında bağ kurmaktadır. Örneğin Galata Köprüsü, insanların balık tuttıkları ve İstanbul için hem tarihte hem de günümüzde önemli bir mekândır. Rumeli Hisarı'nda konserler yapılır; Sultanahmet'e gidildiğinde Dikilitaş görülebilir; Galata Kulesi'nin yanından geçilip işe gidilebilir veya içinde bir yemek yenebilir; Süleymaniye Cami'nin İstanbul silüetini süsleyen minareleri ve kubbesiyle karşılaşılabılır. Bu açıdan bu eserlerin sadece ziyaret edilecek mekânlar olarak değil, günümüzde de günlük yaşamın ayrılmaz parçaları olmalarına vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise, yazarın tarihsel mekânlarla ilgili bilgi verirken didaktik bir üslup değil, edebiliği önceleyen bir dil kullanmasıdır. Kimi zaman geziler, kimi zaman araştırmalar, kimi zamansa konuyla ilgili bilgisi olan kişilerin anlatımlarıyla öğrenilenlerin okurun sıkılmadan konuyla bütünleşmesini sağladığı söylenebilir.

Çalışma sonucunda Gülsevin Kiral'ın incelemeye konu eserlerinde tarihsel bilinç aktarımına önem verdiği, bunu yaparken öğretici bir üslup değil, edebiliği ön plana alan bir dil kullandığı ve tarihî eserlerin özellikle günlük hayattaki rollerine dikkat çektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

- ASAL, R. (2010). *Yenikapı Marmaray ve Metro Kurtarma Kazıları Buluntuları Işığında İstanbul'un Roma ve Bizans Dönemi Deniz Ticareti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BACHELARD, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- BOWEN, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*. vol. 9, no.2, pp. 27-40. <http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.3316/QRJ0902027> Erişim Tarihi: 05.02.2016.
- CONNERTON, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DEMİR, A. (2007). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS 38*, Ankara, 195-207.
- ELİUZ, Ü. (2012). Ömer Seyfettin Metinlerinde Aydınlanma ve Milli Bilinç. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1527933526_Eliuz%C3%9Cik%C3%BC_S-do%C3%A7-329-336.pdf. Erişim Tarihi: 10.03.2016.
- HOŞCAN BİLGE, M. (2011). Nuran Turan'ın Kitaplarında Mekân, Gelenek ve Öteki Kavramları Arasındaki İlişkilendirilme. 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara.
- KIRAL, G. (2014). *Çalınan Kent*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KIRAL, G. (2014). *İstanbul'u Çalıyorlar*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- KOLAÇ, E. (2009). Somut Olmayan Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi. *Milli Folklor*, 21 (82).
- KORKMAZ, R. (2014). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- KÖKTEN ERSOY, H. (2000). Kültür Varlıklarının Korunması: Çocuk Kitapları Açısından Bir Bakış. 1. *Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları*. Ankara, 387-398.
- MİLES, M. B. & HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (Second Edition). California: SAGE Publications.
- OZANKAYA, Ö. (1992). Ulusal Toplumun ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3 (10), 213-225.
- PATTON, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (çev. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- SARIKAYA, M. (2010). Türk Çocuk Dergilerinde Tarih 1918-1931. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12, 51-84.

SARITAŞ, S. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri ve Âşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi7/8%20SARITA%DE%20S%FCheyla.pdf> Erişim Tarihi: 22.01.2016.

TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.